

ยมมณฑล

ดีเรก พรตเสน

"ยม" หมายถึง "พระยม" ที่คนโบราณในแถบเอเชียและยุโรปหลายแห่งนับถือเป็นโลกบาลทิศทักษิณ เป็นราชาแห่งเมืองนรก เป็นเทพเจ้าแห่งความตาย มีอิทธิฤทธิ์ที่จะเค็ดชีวิตควักวิญญาณมนุษย์สักครู่ทุกวาระเพื่อให้ล่วงครองไปได้ในฉับพลัน และนับถือเป็นตุลาการของปัดชน วินิจฉัยซึ่งสอบความดี (บุญ)

ความชั่ว (บาป) ของผู้ตาย ถ้าผู้ตายมีความดีมากก็ส่งไปสวรรค์ ชั่วมากก็ตกไว้เมืองนรก ลงทัณฑ์ทรมานจนกว่าจะถึงกาลอันสมควร ไปสุดไปเกิดยังภพอื่น

เมืองพระยมเรียกกันว่า "ยมโลก" หรือที่เราเรียกกันประสาชาวบ้านว่า เมืองนรก ตั้งอยู่ใต้พื้นโลกมนุษย์ของเราเนือง ว่ากันว่า

เป็นเมืองที่ใหญ่โตมโหฬารมาก ได้เมืองนรกลงไป ยังมีเมืองบริวารของเมืองนรกอีกหลายเมือง ที่สำคัญมีอยู่ 8 เมืองด้วยกัน เรียกอย่างชาวบ้านเรียกว่า 8 ขุม เรียงลำดับตามความลึกลงไปในพื้นที่ดินเป็นชั้น ๆ คือ ขุมที่ 1 เรียก สัญชีพนรก ขุมที่ 2 กาลตุตตรนรก ขุมที่ 3 สังฆาฏนรก ขุมที่ 4 โรหุพนรก ขุมที่ 5 มหาโรหุพนรก ขุมที่ 6 คาปนรก ขุมที่ 7 มหาคาปนรก ขุมที่ 8 มหาเวจันรอก

คตินิยมทางไสยศาสตร์ เรียกเมืองพระยมว่า "ยมपुरะ" และว่าตั้งอยู่ที่ขอบจักรวาล ทางทิศใต้ ซึ่งตรงกับความเชื่อที่ว่า พระยมเป็นโลกบาลทิศทักษิณ

คตินิยมทางไทยเราเรียกชื่อ "ยม" ต่างกันไปตามฐานะ เช่นในฐานะราชาแห่งเมืองนรกก็เรียก ยมราช ยมบาล (บางแห่งเรียก ยมพบาล) ในฐานะเทพเจ้าแห่งความตายเรียก พระยม พระกาฬ ยมเทพ ท้าวมัจจุราช และในฐานะตุลาการวินิจฉัยน้ำหนักความดีความชั่วก็เรียก ธรรมราช ธรรมเทพ เป็นต้น

ทางฝ่ายพราหมณ์ นอกจากเรียกเหมือนไทยแล้ว (ทั้งนี้เพราะไทยเอาอย่างขามา) ในพระเวทของพราหมณ์ยังขนานนามพระยมเป็นพิเศษอีกนามหนึ่งว่า "สวคมโนชานานาม" ซึ่งแปลว่า ผู้รวบรวมคน พระเวทของพราหมณ์อธิบายว่า เพราะพระยมเป็นผู้ทำหน้าที่รวบรวมคนที่ถึงกาลกิริยาละโลกมนุษย์ทุกประเภทลงนรกมาวินิจฉัยบาปบุญคุณโทษก่อนที่จะส่งไปที่อื่น

จึงเรียกพระยมน่า "เจียมถ่อออง" บางถิ่นก็เรียก "เงินม่อออง"

คัมภีร์อิสลามเรียก "อิสมาอิล"

ทางยุโรปซึ่งถือคติกรีกและโรมัน

เรียก "แธนาทอส"

ตำนานเทพก่าเนิดของพราหมณ์กล่าวว่า ชาติเดิมของพระยมเป็นกษัตริย์ครองนครไวศาสิ มีพระนิสยคุราย์ เกลียคซึ่งความชั่ว และจะตอบได้ผู้ประพฤดิชั่วอย่างอำมหิตที่สุด

ครั้งหนึ่งกษัตริย์ต่างนครแห่งหนึ่ง ยกกำลังประกอบด้วย แม่ทัพนายกองจำนวนแสน มารุกรานนครไวศาสิโดยไร้สาเหตุ และฆ่าฟันชาวนครไวศาสิ ที่อาศัยอยู่นอกกำแพงนคร ไม่เลือกเด็กผู้ใหญ่ล้มตายลงหมดสิ้น ทั้ง ๆ ที่คนเหล่านั้นไม่ได้กระทำการขัดขวางแต่อย่างใด กษัตริย์นครไวศาสิทรงพระพิโรธยิ่งนัก พระองค์ได้จัดกำลัง ประกอบด้วยแม่ทัพนายกอง 18 นาย ทหาร 80,000 คนออกต่อต้าน พร้อมกับประกาศว่า "ต่อไปนี่พระองค์จะขอเป็นเจ้านรก ไม่ขอเป็นกษัตริย์เมืองมนุษย์ต่อไปอีกแล้ว"

การรบเป็นไปอย่างโหดเหี้ยม และลงเอยด้วยอริราชศัตรูของนครไวศาสิตายหมด ทั้งกองทัพอันไม่มีใครเหลือชีวิตรอดไม่ได้เลยสักคนเดียว มีหนังกองทัพนครไวศาสิยังเคลื่อนไปยึดเมืองศัตรู เช่นฆ่าชาวเมืองไม่เลือกเด็กผู้ใหญ่จนเมืองร้าง เป็นการตอบโต้อย่างทารุณและอำมหิตพอ ๆ กัน

ต่อมาเมื่อกษัตริย์นครไวศาสิสิ้นพระชนม์ จากมนุษย์โลก ก็ไปสถิตนรกภูมิ เป็นพระยม หรือเจ้านรกตามคำประกาศ แม่ทัพนายกอง 18 นาย ทหาร 80,000 คน ก็ทยอยกันไปเป็นค่านายและพลนรก แบ่งสรรปันหน้าที่กันบริหารเมืองนรกสมบูรณ์แบบขึ้น

แต่ถึงจะเป็นนรกภูมิ เจ้านรก นายนรก และพลนรก ทั้งหมดก็ต้องอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม คือผู้ใดประกอบกรรมดีกรรมชั่วอย่างไร ไว้ในมนุษย์ภูมิ จะต้องประสบกรรมในนรกภูมิ ตอบสนองอย่างสม่ำเสมอ ไม่มีอำนาจใดบังคับให้เว้นได้ อย่างตัวเจ้านรกเอง ในช่วงระยะเวลาหนึ่งกับคืนหนึ่ง จะต้องถูกกรอกน้ำทองแดงสามครั้งเสมอไป จนกว่าจะสิ้นกรรม นายนรก พลนรกก็ทำนองเดียวกัน เมื่อได้สิ้นกรรม พวกนี้ก็จะไปสุดไปเกิดเหมือนวิญญูณาณอื่นทั้งหลาย

เมื่ออ่านตำนานเทพก่าเนิดของศาสนาพราหมณ์และพิเคราะห์ให้ซึ่งจะเห็นว่า ตัวเจ้านรกหรือยมบาลมีกรรมหนักหนาสาหัสยิ่งกว่าใคร เพราะปรากฏว่า ยมบาลดำรง

อิสรวิยศเป็นเจ้านรกอยู่นานหลายกัปก็กลับมาแล้ว คือเริ่มตั้งแต่สร้างตำนานมาจนกระทั่งถึงบัดนี้ ไม่เคยได้ข่าวปรากฏในที่ใดว่า ยมบาลได้ไปสุดไปเกิดหรือมีใครลงนรกไปดำรงอิสรวิยศแทน แต่นายนรก พลนรก สิ้นกรรมทยอยกันกลับไปเกิดตามผลกรรมของตนอยู่เรื่อย ๆ

เหตุนี้เอง จึงมักปรากฏว่า เมืองนรกขาดกำลังนายนรกและพลนรกปฏิบัติงาน ทำให้เมืองนรกอดเวงปล่อย ๆ เมื่อใดเมืองนรกวิกฤติถึงขนาดนี้ เมื่อนั้นเจ้านรกหรือพระยมก็จะต้องเรียกมนุษย์ให้ลงนรก มาปฏิบัติงานแทน นายนรก และพลนรกที่สิ้นกรรม ไปสุดไปเกิดเสียทีหนึ่ง

"บน" หมายถึงร้องขอให้ช่วย แต่ผู้ที่ถูกร้องขอให้ช่วยในมนุษย์ภูมิแบ่งเป็นสองนัย นัยหนึ่งบนมนุษย์ด้วยกัน อีกนัยหนึ่งบนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ทั้งชนิดนามธรรมและรูปธรรม เช่นบนท้าวมหาพรหมหน้าโรงแรมเอราวัณ ซึ่งกำลังเป็นที่พึ่งทางใจของคนกรุงเทพฯ โด่งดังเป็นพลุในเวลานี้ เพื่อขอช่วยให้สมหวังในสิ่งที่หวัง

พจนานุกรม ฉบับของนายเปลื้อง ณ นคร ว่า "บน" และ "บนบาน" หมายถึงขอร้องให้ช่วย โดยให้ของตอบแทนเมื่อสำเร็จ

การให้ของตอบแทนเมื่อสำเร็จตามร้องขอ หรือสำเร็จตามบน เฉพาะอย่างยิ่งคือการบนต่อมนุษย์ที่มีอิทธิพลในอำนาจหน้าที่ เห็นจะหมายถึง "สินบน" ซึ่งผู้เขียนจะไม่แจจรายละเอียดในข้อเขียนนี้

สำหรับการให้ของตอบแทนแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์เมื่อสำเร็จตามร้องขอ ผู้เขียนเข้าใจว่าน่าจะได้แก่การ "แก้บน" ซึ่งมีทั้งการจัดละครหนังตะลุง มโหรีรำไปเล่นถวาย ตั้งสุราอาหารหวานคาวเป็นเครื่องเซ่น ตั้งรูปช้างม้าวัวควาย ซึ่งบ้างปั้นด้วยดิน บ้างแกะด้วยไม้ ดัดทองคำเปลว ห่มผ้าแดงให้ และที่สุดจนมอบเงินมอบทองตามจำนวนที่บนไว้ให้แก่ผู้เฒ่าอย่างเป็นคนทรง หรือเฒ่าอั้งเป็นผู้รักษาดูแลสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ๆ ทั้งชอบธรรมและไม่ชอบธรรม

แต่ผู้เขียนก็เคยสังเกตเห็นว่า เจ้าพ่อเจ้าแม่หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์บางชนิด คนที่บนจะต้องจัดเครื่องเซ่นเข้าไปตั้งก่อนบน ซึ่งนอกจากคอกไม้รูปเขียนธรรมดาแล้ว บางชนิดก็เห็น

มีข้าวตอก มีหมากพลู บุหรี่ สุรา อาหารหวานคาว ฯลฯ จะมีแตกต่างกันไปจากที่กล่าวนี้บ้างก็เห็นจะแล้วแต่เจ้าแม่หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่บนนั้นเข้าไปบนบานนิยมชมชอบหรือไม่ เมื่อเสร็จสมตามบนก็แก้บนกันอีกที

อย่างไรก็ตาม โลกนรกภูมิอันเป็นพระยมเป็นราชาผู้มีอิทธิพลและอำนาจแต่ผู้เดียว ก็หนักความเดือดร้อนที่จำเป็นต้องร้องขอให้ช่วยไม่พ้น ทำนองเดียวกับมนุษย์ภูมิ จะแตกต่างกันก็เพียงแต่ในมนุษย์ภูมิ ซึ่งทุกชั่วจะมีมาตรฐานให้เปรียบเทียบเห็นความแตกต่างชัดเจน เกิดความเดือดร้อนต้องร้องขอช่วยกัน ตั้งแต่ชนชั้นประชากรไปจนถึงชั้นปกครองทุกตัวคน ส่วนนรกภูมิซึ่งมีแต่ความทุกข์ ไม่มีสุขให้เปรียบเทียบ ประชากรต้องทนทุกข์ ทนเดือดร้อนทรมานอันสาหัสสากรรจ์เป็นประจำจนชินแล้ว ย่อมไม่มีความเดือดร้อนที่ยิ่งกว่าอันจำเป็นต้องร้องขอให้ช่วยอะไรอีก ความเดือดร้อนในนรกภูมิที่ว่ามีและหนีไม่พ้นเกิดแก่บุคคลเดียว คือเกิดแก่ตัวพระยมเอง และเกิดความเดือดร้อนขึ้นก็ด้วยเหตุเดียวกันนั้น คือด้วยเหตุนายนรกและพลนรกถูกกาถแห่งกรรมกำหนดให้เกษียณไปสุดไปเกิดเกือบหมด โดยไม่มีกรรมบรรจุใหม่ลงไปทำการแทน ดังนั้น ยามใดเมืองนรกเกิดเหตุเช่นกล่าวนี้ พระยมในฐานะหัวหน้าผู้บริหารเมืองนรก จึงเดือดร้อนจำต้องเรียกมนุษย์ลงมาบรรจุ โดยกำหนดตัวคนที่ต้องการเป็นแคว้นเป็นเมืองไป

การที่พระยมเรียกคนให้ลงนรกไปเป็นเจ้าหน้าที่เมืองนรก คือ "ขมบน"

แต่ "ขม" มีอิทธิฤทธิ์ในตนเอง จึงไม่ต้องบนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นใด ก่อนบนและเมื่อสำเร็จตามบนก็ไม่ต้องตั้งภัตตาคารเลี้ยงเป็นเครื่องสักการะหรือของตอบแทน เมื่อเป็นดังนี้ ความภักดีโดยตรงของ "ขมบน" ในยมโลกจึงควรจะเป็น "พระยมเรียก"

อนึ่ง เพราะขมมีอิทธิฤทธิ์ ขมบนที่ไรก็ปรากฏว่า สมหวังดังบนอย่างจะจัดทุกที่บนกล่าวคือ ประชากรมนุษย์ภูมิตามแคว้นแคว้นต่าง ๆ ว่ากันเฉพาะในอาณาเขตประเทศไทยของเราก็พอ ทยอยลือเหมือนไม้ไผ่ร่วงเป็นจำนวนพันจำนวนหมื่น สมัยโบราณแคว้นร้าง เมืองร้างเกิดขึ้นเหมือนดอกเห็ดหน่าฝน ซึ่งเราจะทราบ

ได้จากประวัติศาสตร์หลายครั้งหลายคราว สมัยรัตนโกสินทร์นี้ ชมบนั้นก็เคยเอาชีวิต กนกรวงเทพฯ ถึงสองครั้ง ครั้งแรก พ.ศ.2382 ในสมัยรัชกาลที่ 2 ครั้งที่ 2 พ.ศ.2392 สมัย รัชกาลที่ 3 ครั้งละกว่าหมื่นคน ศพลอยในแม่น้ำ เจ้าพระยาเป็นแพ ที่ตกทิ้งระกระระอยู่ตาม สองข้างทาง และตามวัดวาอารามต่าง ๆ ก็สุด จะลดมา ส่งกลิ่นเหม็นตลบอบอวล แร้งวัด สระเกษ่อมหิพิมันเป็นประติการณ์

ที่กล่าวดังเดี๋ยวนั้น ผู้เขียนเก็บจากมุขปาฐะ ของผู้เฒ่าผู้แก่บ้าง ตำรับตำราต่าง ๆ บ้างนำ มาประมวลเปรียบเทียบบอกเล่าสู่กันฟัง ทั้ง หมดไม่ใช่เรื่องเหลวไหลไร้สาระ แต่เป็นคตินิยม หรือความเชื่อถืออันแน่นแฟ้นของคนไทย โบราณ เฉพาะอย่างยิ่งชาวเมืองนครศรีธรรมราช ผู้จัดเหตุ "ชี้ที่ราก็" ลงไว้ในตำนานเมือง และตำนานพระบรมธาตุประจำเมือง โดยเรียก "ชี้ท่า" บ้าง "ชี้ยมบ่น" บ้าง และบางแห่งก็ เรียก "ชี้ยมบ" ซึ่งเมื่อได้ฟังมุขปาฐะจากผู้เฒ่า ผู้แก่แล้ว จะเห็นว่า ยมบเพี้ยนมาจากยมบนั้น เอง เห็นเพราะการเขียนตามถนัดของผู้จัดตำนาน แต่ละคน ไม่ใช่เพี้ยนโดยเสียงเรียก

"ท่า" ขวานครหมายถึง พิธีหรือวิญญาณ ของคนที่ตายด้วยอาการชี้ที่ราก็ ซึ่งบางคนชี้ หลายที่ รากหลายที่ จึงตายก็มี และ ชี้หานั้นแหละ ถ้าเรียกให้เต็มภาคภูมิก็ว่า "ชี้ยมบ่น" ซึ่ง หมายถึงการตายหมู่โดยปัจจุบันทันด่วนด้วยอาการ ชี้ที่ราก็ หรือชี้หลายที่รากหลายที่จนเมืองร้าง เป็นไปเพราะผู้ตายถูกพระยมเรียกให้ลงนรก

ชี้ท่า ชี้ยมบ ชี้ยมบ่น ผู้เขียนเข้าใจว่า คืออหิวาตกโรคในปัจจุบัน การวิเคราะห์ทาง วิทยาศาสตร์ของปัจจุบันทำให้ค้นพบว่า โรคชนิดนี้มีตัวแพร่เชื้อ ติดต่อกันได้ทางอาหาร การกิน เมื่อเป็นขึ้นแล้วก็ถึงท้องอาเจียน และ เมื่อพบตัวเชื้ออหิวาต์แล้ว ยังค้นต่อไปจนพบวิธี ทำให้ตัวเชื้ออหิวาต์ที่อยู่ในอาหารและน้ำตาย เสียก่อนกิน พบวัคซีนป้องกัน พบวิธีและตัวยารักษาเมื่อเป็นขึ้นแล้วให้หายได้ คนสมัยนี้จึง ไม่ค่อยเป็นชี้ท่าหรือชี้ยมบ่น และเมื่อเป็นขึ้น แล้วก็ไม่ถึงกับตายกันจนเมืองร้าง หรือต้องทิ้ง เมืองหนีเหมือนสมัยโบราณ

ตรงกันข้ามวงการแพทย์สมัยโบราณ ใช้แต่ต้นไม้ใบหญ้าเป็นยารักษาโรค ไม่มีวิทยา การทางวิทยาศาสตร์เข้าไปช่วยให้ค้นพบสาเหตุ

โรคภัยไข้เจ็บที่ต้นไม้ใบหญ้าไม่สามารถบำบัด ได้ ก็ยกไปให้เทพแห่งความตาย อ้างว่าได้ ตายกันเป็นเมืองนั้นเพราะ "ยมบ่น"

เนื่องจากการตายหมู่อย่างฉับพลันไม่ทันได้สั่งเสียเป็นที่น่าสะพึงกลัวกระมัง ชาว นครจึงหนีบอกเอามาเป็นคำสวดติดปากสืบชัวย กันมาจนถึงเวลานี้ว่า "ให้กูชี้ที่ราก็...เร" และนิยมนิยมนั้นว่า เป็นคำสวดที่โหดเหี้ยมเป็น ที่สุด ไครลงทุนสวดให้ชี้ที่ราก็คุ้มว่าเป็น เชื้อถือได้

ขวานครศรีธรรมราชโบราณผจญกับ ไข้ท่า ไข้ยมบ หรือชี้ยมบ่น กันมาหนักหนา สาหัสพิงงไร เราจะทราบได้จากตำนานเมือง และตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ซึ่ง ทั้งสองตำนานมีข้อความสอดคล้องกันพอประ มวลเหตุการณ์ได้ย่อ ๆ ดังนี้

ภายหลังคณะทูตลังกาฝังพระบรมสารี ริกธาตุลง ณ หาดทรายแก้วและก่อเจดีย์เล็ก ๆ สวมไว้เมื่อ พ.ศ.855 แล้ว ล่วงมาถึง พ.ศ.1082 เกิดไข้ท่าขึ้นที่ศิริธรรมนคร กรุงสะเทิม หรือหงาวดี ซึ่งสมัยนั้นชนชาติมอญยังเป็น เจ้าของเมืองอยู่ ชาวเมืองศิริธรรมนครล้มตายเป็น มากมายสุดจะกล้านับ

ชนพวกนี้เองที่ภายหลังได้ไปตั้งเมือง นครศรีธรรมราช สร้างเจดีย์พระบรมธาตุหาด ทรายแก้วขึ้น เริ่มต้นก็ผจญกับไข้ท่าจนต้องทิ้ง เมืองกัน ตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรี ธรรมราชกล่าวถึงตอนเริ่มต้นนี้ว่า "เจ้าเมือง นั้นชื่อพระยาศรีธรรมโศกราช มีพระอรรคมเหษี ชื่อสังขเทพี มีบุตรชายสองคน ๆ หนึ่งชื่อ ท้าว เจดราช ถัดนั้นชื่อเจ้าพงษ์ภักษัตริย์...อยู่มา เกิดไข้ยมบมาห้ายักษ์มาทำอันตรายไฟร์พลล้ม ตายเป็นอันมาก พระยาภิพญาคิงวงศ์และ ไฟร์พลลงสำเนาใช้ไปมาตั้งอยู่ที่ริมทะเล..."

ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชว่า "...ปี มะเมียก็เกิดชี้ยมบ่นทั้งพวกพลครุณาธิบดี จักกินคนตายวินาศก็หนีชี้ยมบ่นรอด..."

ชี้ท่า ตามตำนานพระบรมธาตุ เมืองนครศรีธรรมราชเรียก "ชี้ยมบ" และระบุ ความร้ายแรงเหตุโหดของมันถึงขนาด "มหา ยักษ์" ส่วนตำนานเมืองเรียก "ชี้ยมบ่น" ระบุ ความร้ายแรงว่า "ครุณาธิบดีจักกินคนตาย วินาศ..."

ตำนานพระบรมธาตุและตำนานนครศรี ธรรมราช ไม่ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ก่อนต่อมา แต่พอจะประมวลจากประวัติศาสตร์และโบราณ วัตถุที่มีผู้ค้นคว้าเขียนไว้ได้ความว่า ชนพวกนี้ ลงสำเนาใช้ในแถบบริเวณทะเลจนถึงตำบลทุ่งตึก (ในท้องที่อำเภอตะกั่วป่า) จังหวัดพังงาในปัจจุบัน นี้) เห็นทำเลเหมาะที่จะตั้งบ้านสร้างเมืองก็ หยดขย้งลง

ในระยะเดียวกันนั้น พวกอิสลามเริ่ม รุกรานทางอินเดีย ชาวอินเดียที่ไม่ยอมรับนับ อิศลามอิสลามอพยพเศษส่วนออกนอกประเทศ หลายทิศหลายทาง เพื่อพวยพามาสมทบที่ตำบล ทุ่งตึกก็มากมาย ทำให้กำลังคนคับคั่งหนาแน่น ขึ้น แต่พอพวกอิสลามรู้เข้าก็คิดตามมารังควา นถึงตำบลทุ่งตึกอีก ตำบลทุ่งตึกนั้นเพิ่งจะเริ่มตั้ง บ้านสร้างเมืองไม่ทันจะเป็นปึกแผ่นมั่นคง จึงไม่ สามารถต้านทานการรังควานของพวกอิสลาม ได้ ต้องรื้อขบวนทั้งเมืองทุ่งตึกข้ามเขาออกมา ทางตะวันออก จนถึงบ้านน้ำร้อนอันเป็นที่ราบ ลุ่มในภูเขา มีธารน้ำไหลเวียนล้อมรอบ ซึ่งนัก โบราณคดีค้นพบหลักฐานยืนยัน ว่าอยู่ในท้องที่ อำเภอท่าขนอน (หรืออำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัด สุราษฎร์ธานีปัจจุบัน) คนพวกนี้ทำท่าจะสร้าง เมืองตั้งรกรากกันลงที่นี้อีก แต่ไม่ทันไรก็เกิด ไข้ท่าระบาดในหมู่ผู้คน ต้องอพยพหนีอีกครั้งหนึ่ง

การอพยพในครั้งนี้ลงมาทางใต้ ถึง เขาเขวปราบ ปลายคลองสิรินุ้ม (แควนค้อแควน ระหว่างอำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ กับ อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช) ก็หยุดตั้ง พลพรรคกันอีก แต่ด้วยเหตุที่ตำบลเขาเขวปราบ เป็นภูมิประเทศระหว่างภูเขานามเป็นป่าดง พงทิพย์ ตำราที่จะใช้น้ำได้ก็เป็นเพียงลำธาร เล็ก ๆ สายเดียว ไม่พอกับจำนวนคนเฉพาะ อย่างยิ่งในฤดูแล้ง ผู้คนหิวอดอยากแต่ความ เจ็บไข้ได้ป่วย ไม่เป็นอันทำมาหากินเป็นปกติ สุขได้ ผู้คนหมู่มากจึงต้องอพยพไปหาชัยภูมิใหม่ กันเอง ครั้งนี้เคลื่อนมาทางตะวันออก พอถึง เวียงสระก็คิดจะหยุดการรื้อถอน ตั้งบ้านสร้าง เมืองให้เป็นการถาวรกันเสียที่

แต่ในขณะที่ตั้งบ้านสร้างเมืองเวียงสระ กันนั่นเอง ชาวอพยพผู้ทำมาหากินเป็นพราน ล่าสัตว์หมู่หนึ่ง แยกรอยสัตว์ไปพบหาดทราย แก้วกว้างขวามีก้อนล้อมรอบ ดูร่มรื่นสะอาดสะอ้าน มีผู้คนตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่บ้างประปราย นำท่า

กับจิบุรณ์ และทราบว่ามีพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าฝังอยู่ด้วย นับเป็นมงคลภูมิ เหมาะแก่การตั้งบ้านตั้งเมืองอย่างยิ่ง จึงเก็บความกลับไปทูลพระยาศรีธรรมโศกราชกษัตริย์ของคนที่เวียงสระ ภายหลังได้มีการสำรวจทำแผนผังหาดทรายแก้ว และแต่งทูตไปลังกามิมนต์พระภิกษุลังการช่อ พระพุทธคำเถียร มาบวชกุศลบุตรสถาปนาพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ขึ้น และปริกษาจะกวาดต้อนผู้คนที่ย้ายกระจัดกระจายอยู่ตามป่าดง ให้มารวมกันสร้างเมืองหาดทรายแก้ว และสร้างเจดีย์พระบรมธาตุให้เป็นเมืองเอกทางภูมิภาคแถบนี้ แต่ไม่ทันจะได้ลงมือ ไข้ห่าซึ่งสมัยนั้นมนุษย์ไม่สามารถต้านทานก็โหมเมืองเวียงสระอีก ซึ่งตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราชกล่าวถึงตอนนั้นว่า

“...ครั้นสามพันกันแล้ว พอดีไข้ชุกตคนล้มตายเป็นอันมาก พระยาแก้วพระพุทธรักษาภิเษยราชกุมารทั้ง 4 คน พญาพิวงค์ช้างม้าหนีไปอยู่กระหม่อมโลก ๓ หาดทรายชเลรอบนั้นเถเมื่อสักราชได้ 1098 ปี”...

ตำนานเมืองว่า “...ก็ครั้นจะตั้งเมืองแห่งหาดทรายชเลรอบโพ้น จึงคิดใช้ยมนบนแก่กันทั้งหลายใหญ่ย่อยตายสิ้นเป็นอันมากก็ไปตั้ง ณ โลกหาดทรายชเลนั้น...” กระหม่อมโลก คือบ้านนอกโลก บริเวณที่ตั้งสถานีรถไฟนครศรีธรรมราชปัจจุบันรวมเวลาอพยพจากศิริธรรมนครหงษาดี จนถึงกระหม่อมโลกหาดทรายแก้วเป็นเวลานานถึง 16 ปี

ปฐมเหตุที่ต้องอพยพเร่ร่อนจากศิริธรรมนครไปตั้งที่ตำบลทุ่งตึกก็เพราะโดนไข้ห่าไข้ชุกต หรือยมนบนขนาดมหัศจรรย์ (ครุณายักษ์ จักกินคนสิ้น คือชื่อที่รากที่ก็เสร็จ) ครั้งที่สองอพยพจากบ้านทุ่งตึกไปตั้งที่บ่านน้ำรอบเพราะอิสลามอินเดย์โจมตี ครั้งที่สาม อพยพจากบ้านน้ำรอบไปตั้งที่เขาวงพร้าวเพราะโดนไข้ยมนบนขนาดย่อย (ซึ่งคงจะชี้หลายที่รากหลายที่) ครั้งที่สี่ จากเขาวงพร้าวไปตั้งที่บ่านเวียงสระ เพราะทานอนน้ำและไข้ป่าเบียดเบียนไม่ไหว ครั้งที่ห้า จากเวียงสระไปตั้งที่กระหม่อมโลกหาดทรายแก้ว เพราะโดนไข้ยมนบนอีก แม้ตำนานระบุเพียง “เกิดไข้ยมนบนแก่กันทั้งหลายใหญ่ย่อยตายสิ้นเป็นอันมาก...” ก็น่า

จะ “มหาภัย” พอ ๆ กับครั้งแรก

เมื่อตั้งเมืองหาดทรายแก้ว สร้างเจดีย์พระบรมธาตุ ตั้งนามเมืองโดยใช้นามเกี่ยวกับเมืองที่ทิ้งหนีไข้ห่ามา คือ “ศิริธรรมนคร” “นครดอนพระ” หรือที่บางแห่งเรียก “นครศรีธรรมราช” และกษัตริย์ผู้ครองเมืองก็เอ็งพระนาม “ศรีธรรมโศกราช” ซึ่งเป็นพระนามเดิมเช่นเดียวกับสิมมาจนมีเมืองขึ้นสิบสองกษัตริย์ และถึงกษัตริย์องค์สุดท้ายคือเจ้าพงษ์กระษัตริย์ขึ้นเสวยราชย์เป็นพระยาศรีธรรมโศกราชก็เกิดไข้ห่าอีก ทั้ง ๆ ที่ในยุคนี้เองได้มีพิธีทำเหรียญรูปกลมด้วยนวลโลหะ ดอกศรานโมไลบาตรใส่ไม้ปลูกเสก ไพรยหรือญและประพรมน้ำแกงเมือง บ้านเรือน วัดวาอาราม พระสงฆ์สาวก “รัตนสูตร” ป้องกันไข้ยมนบนกันเป็นพิธีใหญ่ ไข้ยมนบนก็ยังบุกทะลวงอาถรรพณ์เวทไสยของเหรียญนวมและรัตนสูตรเข้าเค็ดชีวิตผู้คนจนได้

ตำนานพระบรมธาตุบันทึกไว้ว่า “...พอไข้ห่าลงพระยาพิพญาพิวงค์ช้างม้าหนีไข้ไปอิงกลางทะเลผู้คนตายสิ้น เมืองนั้นก็ร้างอยู่ครั้งหนึ่ง...”

ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชกล่าวว่า “...ไข้ห่าลงทั้งเมืองคนตาย เจ้าไทยและนักเทศน์บางुकคนหนึ่งก็ตาย คนทั้งหลายก็ถวิลเรือหนีไข้ร้าย จึงทำที่ตามถวิลพระยา พระยาและลูกเมียแลคนก็พินาศพิราลัยกันหิงนาน...”

นครศรีธรรมราชยุคแรก เราจะสามารถรู้ได้ว่าเริ่มแต่ปี พ.ศ. 898 แต่จะยุคพระเจ้าให้ห่าหรือไข้ยมนบนล้างผลาญไปใดไม่พบหลักฐานแน่ชัด เหตุการณ์ของเมืองนครศรีธรรมราชตั้งแต่เริ่มไปคลุมเครือมาก นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีต่างอ้างหลักฐานพุ่มเถียงกันยังไม่เป็นที่ยุติ เพียงปรากฏต่อมาว่าเมื่อ พ.ศ. 1196 พระยาศรีไสยณรงค์กับท้าวธรรมกษัตริย์ สองพี่น้องซึ่งตำนานว่ามาจากตะวันตก เป็นใหญ่อยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชถึง พ.ศ. 1198 ก็สิ้นพระชนม์ นครศรีธรรมราชเป็นอันร้างกษัตริย์ของยุคที่สอง ซึ่งเป็นเวลาเพียงสองปีเท่านั้น การสิ้นพระชนม์ของกษัตริย์นครศรีธรรมราชสองพี่น้องตอนนี้เป็น การสิ้นอายุขัยตามธรรมดา ไม่มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น

ระยะทิ้งช่วงระหว่างยุคสองและยุคสามก็เช่นเดียวกับยุคแรก นักปราชญ์อ้างหลักฐานถกเถียงกันยังไม่ลงรอย ผู้เขียนจึงขอยึดตำนานเป็นหลักไปก่อน เพราะจุดยืนของบทความนี้คืออยู่ที่ “ไข้ยมนบน” โดยเฉพาะ แต่จะอย่างไรก็ตาม ถ้าท่านผู้อ่านเชื่อจดหมายเหตุจีนที่ว่า “โปลิง คือตามพรลิงคีนครศรีธรรมราช” ก็ควรจะรับฟังไว้ว่า นครศรีธรรมราชยุคสองหลังจากพระยาศรีไสยณรงค์กับธรรมกษัตริย์สิ้นพระชนม์แล้ว กษัตริย์สืบต่อมา ก็เป็นผู้หญิงจดหมายเหตุจีนเรียก “พระนางสิมา” และบอกต่อไปว่า การปกครองของพระนางเป็นธรรมอย่างยิ่ง ของมีค่าตกกลางถนนก็ไม่มีใครกล้าเก็บ ต่อจากพระนางสิมาเรื่องราวก็ขาดหายไปอีกไม่ปรากฏว่าใครเสวยราชย์เป็นพระยาศรีธรรมโศกราชของนครศรีธรรมราช ถึง พ.ศ. 1750 จึงปรากฏปฐมกษัตริย์นครศรีธรรมราชของยุคที่สาม

พระยาศรีธรรมโศกราชองค์แรกของยุคที่สาม ตำนานว่าเดิมเป็นเจ้าเมืองอินทปรีดิ์ ซึ่งคงจะเป็นเมืองทางแถบถิ่นลุ่มแม่น้ำโขงที่ตำนานพระแก้วมรกตกล่าวถึง ได้พญาพิวงค์ช้างม้าและไพร่พลราวสามหมื่นคน หิงเมืองอินทปรีดิ์เพราะไข้ห่าลงเมืองอีกตามเคย เดิมทางแรมป่านเป็นเวลาถึง ๑ ปีจึงถึงเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นเวลาว่างกษัตริย์ จึงเข้าเสวยราชย์เป็นพระยาศรีธรรมโศกราช

ท่านศาสตราจารย์ชวง สุขพานิช กล่าวในบทความเรื่อง “ราชวงศ์ศรีธรรมโศกราช” ว่าพระยาศรีธรรมโศกราชยุคที่สาม เป็นราชวงศ์ราชธานีอกราช ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งน่าจะเป็นละโว้ลพบุรี ได้อพยพหนีอิทธิพลกับพุทธศาสนาทางใต้เพื่อหาราชธานีอยู่ใหม่ และในที่สุดก็ได้ครองเมืองนครศรีธรรมราช

พระยาศรีธรรมโศกราชจากอินทปรีดิ์ มีน้องชายมาด้วยสองคน คือจันทรรากูกับ พงษาสุระ เมื่อตนเองขึ้นเสวยราชย์เป็นกษัตริย์นครศรีธรรมราชแล้ว ก็ตั้งจันทรรากูเป็นอุปราช สร้างเมืองที่ตำบลสวนหลวง เรียกเมืองพระเวียง ให้จันทรรากูอุปราชครองแต่นั้นมานอกจากอิสริยยศกษัตริย์ที่พระยาศรีธรรมโศกราชแล้ว ก็มีอิสริยยศอุปราชที่พระยาจันทรรากูด้วย เหตุนี้เองเมื่อสิ้นรัชกาลพระ

ยาศรธรรม โสกราชผู้พี่พระยาจักรีทรภานุ
อุปราชขึ้นเสวยราชย์เป็นพระยาศรธรรม
โสกราช และน้องชายพงษสุระขึ้นครองที่
อุปราชพระยาจักรีทรภานุตามอิสริยยศเดิม

นครศรีธรรมราชในสมัยศรีธรรม
โสกราชสามพี่น้องปรากฏตามหลักฐานว่า
เจริญรุ่งเรืองมากทั้งศาสนจักรและอาณา
จักร เจดีย์พระบรมธาตุถูกบูรณะขึ้นจนแทบจะ
สมบูรณ์ ศรีธรรมโสกราชผู้พี่เคยยกทัพไปทำ
ศึกกับพระเจ้าอู่ทองสมัยยังเป็นกษัตริย์
สุพรรณบุรีผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะ จนตก
ปากลงคำเป็นพันธมิตรแลกเปลี่ยนบรรณาการ
แก่กัน รัชสมัยศรีธรรมโสกราชจักรีทรภานุมี
ไมตรีกับกรุงสุโขทัย จนให้ลี้ภัยที่ลี้ภัยเป็น
เมืองที่เมืองน้องต่อกัน และเคยยกทัพเรือ
ไปทำศึกกับลังกาถึงสองครั้ง ครั้งแรกได้ชัย
ชนะครั้งที่สองพินิจมิตรแปรพักตร์ไปเข้าด้วย
ข้าศึก พระยาจักรีทรภานุจึงพ่ายแพ้ถึงสิ้นพระ
ชนม์ในที่รบ

นครศรีธรรมราชในสมัยจักรีทรภานุพง
ษสุระต้องทำศึกกับชาวหลายครั้ง เพราะในระยะ
นั้นปรากฏว่า ชาวยกกองเรือมาลอยลำอยู่
ในอ่าวปากพนังเป็นจำนวนมาก เพื่อวางอวน
จับกุ้งปลาซึ่งน้ำนั้นแถบนี้มีชุกชุม ชาวพวกนี้
เองส่งคนเข้าเมืองมาวางอวนจับกับชื่อไขไก่อ
ไขเปิดของชาวเมืองในรากลากู และบางครั้งก็
แย่งชิงเอาไปเลย ๆ ทั้งนี้เพื่อเอาไปขายไปข้อม
แหอวนซึ่งขณะนั้นยังผูกติดกันด้วยเส้นด้าย
ธรรมดา (นิยมกันว่าเมื่อข้อมด้วยไขขาวของ
ไขไก่อ ไขเปิดจะไม่เปื่อยยุ่ยขาดง่าย) ชาว
เมืองนครศรีธรรมไม่พอใจพฤติกรรมของ
ชาวชวา จึงทะเลาะวิวาทกันถึงล้มตาย ชาว
ชวาจึงรวมกำลังกันเข้าโจมตี แต่ก็แพ้ชาว
เมืองกลับไปทุกครั้งแม้จะระดมกำลังเพิ่มเติม
มากมายจนเป็นกองทัพ ผลที่สุดชาวต้องไข
อวนขายโดยมีสารเข้า ไปบอกในเมื่อนครศรี
ธรรมราชว่า เจ้าเมืองชวานำธิดามาถวายเป็น
บาทบริจาริกาพระยาศรีธรรมราชโสกราช ขอ
ให้แต่งเรือออกไปรับ โดยพระศรีธรรม
โสกราชต้องให้เกียรติออกไปรับด้วยตนเอง
พระยาศรีธรรมโสกราชหลงกล แต่งเรือออก
ไปก็ถูกจับ และถูกบังคับให้นครศรีธรรมราช
ส่งส่วยไขไก่อ ไขเปิดแก่กองเรือหลายลำ

นครศรีธรรมราชตกเป็นเมืองส่วยไข

ไก่อ ไขเปิดชวาอยู่ 5 ปี ก็มีขุนพลฝีมือดีชื่อพัง
พการรวมกำลังชาวเมืองออกรบจับไล่กอง
เรือชวาจนแตกพ่าย สลัดส่วยได้สำเร็จในเวลา
ต่อมา ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชบันทึกไว้ว่า
"...และ พระยาจักรีทรภานุ (พงษสุระ)
เป็นพระยาอยู่ได้ 7 ขวบ เกิด ไขยมนนลงทั้ง
เมืองคนตายวันละประลี้ และพระยาจักรีทรภานุ
พงษสุระตรีกันด้วยมหาเถรลือจมนุเทพแล้ว
พาครอบครัวลงเรือหนี ไขยมนน ไขก็ตามลง
เรือ พระยาแลถูกเมย์ก็ตายสิ้น พระมหาเถรลือจ
มนุเทพก็ตาย เมืองนครก็ร้างเป็นป่าร้างโมอยู่หึ่ง
นาน..."

ตำนานพระบรมธาตุบอกไว้แต่เพียงสั้น ๆ
ว่า "พระยาเวียงแก่กรมที่ เกิด ไขหัวชาวเมือง
ล้มตายหนี ไขไปอยู่ครกหัวยครอกเขา..."

ตำนานเมืองว่าพระยาจักรีทรภานุพงษ
สุระ ตายด้วยไขห้าพร้อมลูกเมียและพระมหา
เถรในเรื่องทะเลบนนี้ แต่ตำนานพระบรมธาตุ
ว่า พระยาตายก่อนลงเรือหลบหนีคำกัน
เพราะคนจดตำนานต่างคนต่างรู้ไม่เหมือนกัน
ไขห้าลงกินชาวเมืองนครศรีธรรมราช
ครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้าย ต่อจากนั้นก็หนีเรือ
เพชรบุรีซึ่งมีศักดิ์เป็นพระเจ้าหลานของพระ
เจ้าอู่ทองซึ่งขณะนั้นสร้างกรุงศรีอยุธยาขึ้นที่
ตำบลหนองโสน เสวยราชย์เป็นพระรามธิบดี
ที่ 1 แล้ว ได้ส่งพระพนมวังและนางสะเดียง
ทองกับพระเจ้าลูก พระนามเจ้าศรีราชา 1
เจ้าสนทรว 1 และเจ้ากุมาร 1 มาตั้งเกลี้ยกล่อม
ผู้คนสร้างเมืองนครศรีธรรมราชและพระบรม
ธาตุขึ้นใหม่ เมืองนครศรีธรรมราชจึงยังยืนคง
ทนสืบมาตั้งแต่ครั้งนั้น

สำหรับเจดีย์พระบรมธาตุและสิ่ง
ปลูกสร้างภายในกรุงศรีธรรมราชที่ไปตามกาลเวลา
แต่ปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์ชำรุดร่วงโรยอยู่
ไม่นานพุทธศาสนิกชนที่มีศรัทธาก็บูรณะ
เสริมสร้างสืบต่อกันมาเป็นช่วง ๆ ครั้งหลังสุด
คือสมัยรัชกาลที่ 5 กรุงรัตนโกสินทร์ และคง
อยู่ในสภาพเท่าที่เห็นในบัดนี้มาตั้งแต่ครั้งกระนั้น

พลโทคำเนียร เลขะกุล ได้ประพันธ์เรื่อง
ไขห้าเมืองนครศรีธรรมราชสมัยโบราณไว้ใน
คำบรรยายเรื่อง "นครศรีธรรมราชสมัย
สุโขทัย" คว้าสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรี
ธรรมราช ครั้งที่ 1 พิพิธภัณฑสถานนครศรีธรรม

ราช เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2521 ว่า "เรื่อง
โรคระบาดในเมืองนครนี้เป็นปอที่ยืดสุด ผมไม่
เข้าใจว่าเป็นเพราะอะไร เท่าที่เคยทราบและเคย
อยู่ โรคระบาดที่เรียกว่า "อหิวาต์" นั้น ทาง
ปักษ์ใต้ไม่เคยเป็น เพราะว่ามีน้ำก็ไม่สกปรกมี
อย่างเดียวก็คือไขปลา (มาเดเรีย) เพราะว่าลม
ในฤดูมรสุมเฉียงใต้พัดผ่านป่าในทิศตะวันตก
เข้ามาในเมืองพาเอาฝูงมาด้วย และนอกนั้นใช้
ห้าสมัยโบราณที่เคยพิจารณาไว้ก็มีอีก 2
อย่าง คือกาฬโรคเดโรคนั้นไม่เคยปรากฏในภาค
ใต้ ถ้าเป็นไข้ทรพิษก็ไม่แน่แต่ทางปักษ์ใต้เรียก
ไข้ทรพิษว่าไขน้ำไม่เคยเรียกว่าโรคลา เรื่องนี้
น่าคิด ส่วนที่ในตำนานฉบับนั้นเรียกว่า "ไข
ห้ามนน" ก็ยังไม่ทราบใหญ่ว่าเป็นอะไร..."

ผู้เขียนเชื่อตามผู้เล่าผู้แก่เมืองนครว่า
ไขห้ามนนคือ อหิวาต์โรค เพราะไขยมนนมี
อาการไม่ผิดกับคนเป็นอหิวาต์ คือที่รากที่
แล้วชักตาย ทั้งซากเห็นเหมือนถูกประคบด้วย
น้ำมันแข็ง ผู้เล่าผู้แก่ตามเมืองหลายตำบลยัง
เรียกอาการไข้ตัวเย็นเอาเจียนและลงท้องขนาด
เบา ที่เราเรียกว่า "ป่วง" ว่าไขยมนน
อยู่จนกระทั่งบัดนี้

สมัยนี้พิสูจน์กันได้ว่าอหิวาต์มีเชื้อ ดิน
ต่อกันได้รวดเร็วโดยกินเชื้อเข้าไป จึงเกิดมีบา
ป้องกันและนำบัดกันขึ้นมา แต่สมัยโบราณยัง
พิสูจน์กันไม่ได้ว่า เป็นกันขึ้นมาและระบาด
ลามไปถึงญาติพี่น้องร่วมบ้าน เพื่อนร่วมตำบล
ร่วมเมืองได้อย่างไร ยังไม่พบย่นำมดที่
จะจัด จึงจัดไปให้หมพบแก้แห่งความตาย หรือจะ
เรียกให้เต็มยศว่าพระขม ซึ่งไม่มีอีกมาไล่จัด
ขวางได้เรียกเรื่องให้ตาย จึงเรียกกันว่า "ขม
มน" พร้อมกับสร้างตำนานและเชื่อตำนานดังที่
เล่าแล้วตอนต้นอย่างแม่นยำ

ความเชื่อ เรื่องขมมน" แม้สมัยปัจจุบัน
ก็ยังมิอยู่ ดังที่เล่าลือกันมาแทบจะทุกปี
ว่า มีวิญญาณพี่น้องที่ตายไปแล้วมาเข้า
ฝันบอกกล่าวด้วยความห่วงใยว่า ต่อเมื่อนั้นต่อ
เมื่อนี้เมืองนครต้องการผู้ชายเท่านั้นคนผู้หญิง
เท่านั้นคน ขมจะไขห้าขึ้นมากว่าวิญญาณลง
นครถ้าใครยังไม่เบื่อโลกก็ให้หาสางค์แดงมา
ร้อยด้วยด้ายผูกข้อมือบ้าง ให้ขอเศษสบงจิว
หรือสังฆาฏิพระภิกษุสงฆ์ที่ทำพินทุแล้วมาผูก
ข้อมือบ้าง หรือไม้เท้าเอกลามาแกะเป็นพระ
พุทธรูปแขวนคอ เล่าลือกันตลอดเห็นใจคน